

Wpływ hierarchii wartości na zachowanie destrukcyjne

The impact of valuable hierarchy of destructive behavior

Andrzej Czernikiewicz ^{D, E}, Tetiana Baran ^{A, B, C, E, F}

Streszczenie

Profilaktyka zachowań przestępczych powinna być skoncentrowana na zapobieganiu występowania zjawiska przestępczości poprzez wskazanie wartości nadrzędnych w życiu człowieka, akceptację i miłość ze strony rodziców wobec dzieci, przez stworzenie warunków zapewniających godne życie. Celem przeprowadzonych badań była próba odpowiedzi na pytanie: „jaka jest rola posiadanej hierarchii wartości w etiologii lub nasileniu zjawiska przestępczości? Na grupie 100 mężczyzn, którzy stanowią dwie grupy. Do pierwszej grupy, grupy eksperymentalnej zaliczamy 50 mężczyzn, którzy weszli w konflikt z prawem i zostali pozbawieni wolności powyżej lat 10. Do drugiej grupy, grupy kontrolnej należało 50 mężczyzn nie wchodzących w konflikt z prawem oraz niekaranych sądownie, autorzy testowali hipotezę, iż wystąpienie zachowań przestępczych może mieć związek z trudnościami w hierarchizacji systemu wartości. W pracy korzystano ze Skali Wartości Schelerowskich (SWS) w opracowaniu Piotra Brzozowskiego. Badania empiryczne wykazały istnienie istotnie statystycznych różnic między wynikami uzyskanymi przez osoby karane i niekarane pod względem posiadanej hierarchii wartości. Jednocześnie w prezentowanych wynikach badań można dopatrzeć się związku pomiędzy posiadaną hierarchią wartości a przyszłymi zachowaniami przestępczymi.

Słowa kluczowe: wartości, zachowania przestępcze

Abstract

Prevention of criminal behavior should be focused on the prevention of crime by identifying superior value in human life, acceptance and love from parents to children, by creating the conditions for a worthy life. The aim of the study was to answer the question: "what is the role of possessed hierarchy of values in the etiology and severity of crime?" in a group of 100 men who were divided in two subgroups. The first group, the experimental group, included 50 men who had come in conflict with the law and were imprisoned for more than 10 years. The second group, the control group, consisted of 50 men not entering into conflict with the law. The authors tested the hypothesis that the occurrence of criminal behavior may be related to difficulties in the hierarchy of values. In this study a special tool - Schelerian Values Scale (SWS) was used, adapted by Piotr Brzozowski. Empirical studies have shown a statistically significant difference between the results obtained by the punished individuals and the non-punished ones in terms of their hierarchy of values. At the same time, the presented results of studies are characterized by the relationship between the possessed hierarchy of values and the future criminal behavior.

Keywords: values, destructive behavior

Wstęp

We współczesnym świecie wszyscy zdajemy sobie sprawę z tego, jak ważna w naszym życiu wiedza o tym co się dzieje wokół nas, wiedza na temat radzenia sobie w trudnych, problematycznych sytuacjach oraz ta dotycząca tych zjawisk psychopatologicznych, które zaistniały w naszym społeczeństwie. Nieraz boimy się dotykać tego tematu bo wywołuje on strach, budzi poczucie bezradności - a przecież przestępcy pochodzą z tego samego środowiska z którego jesteśmy sami, wychowują się i mieszkają obok nas.

W pierwszej dekadzie XXI wieku we wszystkich niemal państwach nastąpił gwałtowny wzrost prze-

stępczości. Przestępczość zaczęła przybierać nowe, coraz bardziej groźne i skomplikowane formy [4, 5]. Obecnie nie trzeba studiować tajnych dokumentów, czy sprawozdań dotyczących rozmiarów przestępczości lub jej wzrostu, wystarczy włączyć telewizor, czy radio i słyszymy o zabijaniu, kradzieżach, oszustwach itp. Przestępczość stała się ogólnie dostępna.

Gwałtownie wzrastające rozmiary przestępczości i rozpowszechnianie się jej nowych odmian stanowią istotny argument na poparcie tezy o rozbieżności między naukowymi i technicznymi osiągnięciami a stylem życia społeczeństw ujmowanych w kategoriach moralnych [11].

Zjawisko przestępczości jako przejaw zachowań

destrukcyjnych od dawna jest przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych takich, jak kryminologia, socjologia, pedagogika, psychologia czy psychiatria. Przedstawiciele wyżej wymienionych dyscyplin zajmujący się problematyką przestępczości starają się wszechstronnie wyjaśnić etiologię i rozwój tak patologicznego zjawiska. Tymczasem faktem niezaprzeczalnym jest wzrost i rozpowszechnienie przestępczości z tak tragicznymi skutkami nie tylko dla pojedynczego człowieka, lecz także dla całego społeczeństwa.

Pytaniem nie rozstrzygniętym pozostaje stosunek predyspozycji osobowościowych do uwarunkowań społecznych w następstwie których może dojść do przestępstwa, jako jednej formy funkcjonowania człowieka, jednostki społeczeństwa.

Cel pracy

Na wzrastającą dynamikę przestępczości dorosłych składa się wiele przyczyn związanych z dokonującymi się u nas przemianami: wzrostem ubożenia społeczeństwa i łączącym się z tym poczuciem zagrożenia, zmniejszeniem się społecznej kontroli instytucjonalnej, odczuwalne ograniczenie "opiekuńczej funkcji państwa" i inne. Odpowiedzialnością za wzrost przestępczości wśród dorosłych nie można obarczać jedynie transformacji ustrojowej. Ujawniła ona negatywne zjawiska, które już dawniej istniały, a warunki, w jakich się dokonała i jakie stwarza, nadal spotęgowały te zjawiska (podobnie jak urbanizacji i uprzemysłowienie przyśpieszyły jedynie procesy powstawania pluralizmu społeczno-kulturowego).

Zachowanie przestępcze osób dorosłych jest szkodliwe, zarówno dla społeczeństwa, jej związków z innymi, jak i dla społeczności, czy społeczeństwa, do którego należy. Relacje pomiędzy antyspołecznymi zachowaniami, które przejawiają się we wczesnym okresie życia a przestępczością w życiu dojrzałym jednostki stanowią pierwszoplanową sferę badań od samego początku nauki o przestępczości. Z punktu widzenia przeróżnych perspektyw teoretycznych oraz w świetle zgromadzonych przez dziesięciolecia faktów i ich interpretacji, relacje te są niewątpliwe i ogólnie przyjmuje się, że w przeważającej mierze wcześniej przejawiane zachowania antyspołeczne i inne zaburzenia osobowościowe rozwijają się poprzez zaawansowane formy społecznego niedostosowania - do wyraźnych naruszeń norm prawnych. Potrzeby profilaktyki społecznej i resocjalizacyjnego wychowania wymagają dokładnej znajomości przynajmniej tych najważniejszych powiązań między wczesnymi zaburzeniami a późniejszą przestępczością oraz znajomości kryteriów rozgraniczenia między przypadkami przestępczości,

której geneza sięga zaburzeń we wczesnych okresach rozwojowych, od tych, które kształtowały się pod wpływem innych czynników, działających w późniejszych okresach [8,9].

Nikt nie staje się przestępcą nagle. Dostrzeganie związków między wczesnymi przejawami zachowań antyspołecznych a przestępczością w okresie adolescencji oraz życiu dojrzałym wiąże się z koniecznością zasygnalizowania współczesnych poglądów, dotyczących roli czynników genetycznych i stałości głównych składników osobowości, bezpośrednio wyzwalających zachowania sprzeczne z normami społecznymi. Wielokrotnie wyniki tych badań zostały przedstawione w opracowaniach należących do różnych dyscyplin [6] zajmujących się przestępczością.

Niniejsza praca jest próbą odpowiedzi na pytanie: „jaka jest rola posiadanej hierarchii wartości w etiologii lub nasileniu zjawiska przestępczości? Autorzy postawili hipotezę, iż wystąpienie zachowań przestępczych może mieć związek z trudnościami w hierarchizacji systemu wartości.

Metodologia

Zaprezentowane analizy obejmują 100 mężczyzn, którzy stanowią dwie grupy. Do pierwszej grupy, grupy eksperymentalnej zaliczamy 50 mężczyzn, którzy weszli w konflikt z prawem i zostali pozbawieni wolności powyżej lat 10. Do drugiej grupy, grupy kontrolnej należało 50 mężczyzn nie wchodzących w konflikt z prawem oraz niekaranych sądowo.

W badaniu zastosowano Skalę Wartości Schelerowskich (SWS) w opracowaniu Piotra Brzozowskiego [1].

Skala składa się z sześciu skal podstawowych noszących nazwy wartości: hedonistyczne, witalne, estetyczne, prawdy, moralne, święte. Na poszczególne podskale podstawowe składają się następujące pozycje.

Podskala wartości Hedonistycznych posiada 10 pozycji: dostanie życia, miłość erotyczna, posiadanie, przyjemność, radość życia, wygoda, wypoczęcie, życie pełne wrażeń.

Podskala wartości Witalnych obejmuje 6 pozycji: odporność na zmęczenie, siła fizyczna, sprawność, sprężystość ciała, umiejętność znoszenia chłodu i głodu.

Podskala wartości Estetycznych zawiera 7 pozycji: elegancja, gustowność, harmonia, ład rzeczy, proporcjonalność kształtów, regularność rysów, uporządkowanie.

Podskala wartości Prawdy zawiera 8 pozycji: logiczność, mądrość, obiektywność, otwarty umysł, rozumienie, szerokie horyzonty umysłowe, wiedza.

Podskala wartości Moralnych obejmuje 11 pozycji: dobroć, honor, miłość bliźniego, pokój, pomaganie innym, prawdomówność, rzetelność, szczerość, uczciwość, uprzejmość, życzliwość.

Podskala wartości Świętych zawiera 10 pozycji: Bóg, kraj, naród, niepodległość, ojczyzna, państwo, patriotyzm, wiara, zbawienie, życie wieczne.

Ponadto wyniki analizy statystycznej pozwoliły na wyodrębnienie czterech podskal czynnikowych. Skala **wartości Witalnych** dzieli się na Skalę Sprawności i Siły Fizycznej oraz Skalę Wytrzymałości. Natomiast podskala **wartości Świętych** dzieli się na Świętości Świeckie i Świętości Religijne.

Rzetelność skali wynosi 0,88 – 0,90, a trafność została określona przez autora jako "niemal idealna" [1].

Tabela 1 Hierarchia wartości u przestępców i w grupie kontrolnej

Wartości	Karani G1		Niekarani G2		Test t Studenta	
	M	sd	M	sd	t	p
Hedonistyczne	571,22	161,73	364,10	134,21	7,587	0,000***
Witalne	385,37	136,75	241,71	124,58	5,760	0,000***
Estetyczne	396,43	144,99	262,80	115,02	4,957	0,000***
Prawdy	576,76	156,73	542,94	142,33	0,999	0,320
Moralne	835,98	225,78	800,73	188,60	0,517	0,606
Święte	542,35	243,68	681,98	239,11	-2,992	0,003**
Sprawności	230,31	64,46	139,29	68,54	7,372	0,000***
Wytrzymałości	159,76	82,41	101,82	67,71	3,898	0,000***
Ś. Świeckie	309,37	170,91	364,49	153,87	-2,026	0,045*
Ś. Religijne	214,41	122,75	318,86	119,06	-4,087	0,000***

Przypisy: Poziom istotności dla * $\leq 0,05$; ** $\leq 0,01$; *** $\leq 0,001$;

Tabela 2 Hierarchia wartości u przestępców i w grupie kontrolnej (wyniki podane w stenach)

Karani G1		Niekarani G2	
Sten	Wartości	Sten	Wartości
1	Hedonistyczne	6	S. Religijne
6	Witalne	5	Prawdy
	Estetyczne		Moralne
	Sprawności		Święte
5	Prawdy		Ś. Świeckie
	Moralne	4	Witalne
	Wytrzymałości		Estetyczne
	Ś. Religijne		Sprawności
4	Święte		Wytrzymałości
	S. Świeckie	3	Hedonistyczne

W powyższej tabeli zostały przedstawione wyniki uzyskane przez osoby badane w obydwu grupach. Można stwierdzić, że różnica w zakresie posiadanej

Celem analizy uzyskanych wyników, przy użyciu SWS, jest obliczenie ważności poszczególnych wartości w grupie badanej i w grupie kontrolnej, następnie porównanie obu grup pod względem hierarchii wartości.

Wyniki i dyskusja

Badania empiryczne wykazały istnienie istotnie statystycznych różnic między wynikami uzyskanymi przez osoby karane i niekarane pod względem posiadanej hierarchii wartości.

hierarchii wartości jest istotna statystycznie ($p=0,001$). Interpretacji uzyskanych danych dokonano na wynikach przeliczonych (wartości podawane w stenach)

zgodnie z teoretycznymi podstawami testu [1]. Przeliczone wyniki zostały zawarte w poniższej tabeli 2.

Najwyżej w hierarchii wartości przestępcy stawiają wartości hedonistyczne (7 stenów), witalne, estetyczne, siły i sprawności fizycznej (6 sten). W grupie osób niekaralnych pozycje taką zajmują następujące wartości: świętości religijne, prawdy, wartości moralne i święte.

W obu badanych grupach żadna z wartości zawartych w SWS nie przyjęła wartości (poniżej 3 stenów). Tylko w grupie kontrolnej wynik w wartościach hedonistycznych znalazł się na pograniczu. Uzyskanie owego wyniku spowodowane było statusem materialnym, który posiadały osoby z grupy kontrolnej, ponieważ nie musieli się zbytnio troszczyć o dostatnie życie i wygodę.

Na podstawie powyższego układu wartości w grupach eksperymentalnej i kontrolnej, sporządzono dwa systemy wartości charakterystyczne dla obu grup mężczyzn. Wartości, które znajdują się najwyżej mają znaczenie priorytetowe w poszczególnych grupach badanych mężczyzn.

Przestępcy kierują się w swoim życiu wartościami hedonistycznymi, do których *zalicza* się: dostatnie życie, miłość erotyczna, posiadanie dóbr materialnych, przyjemność, radość życia, wygoda, wypoczynek, życie pełne wrażeń. Wymienione wartości i ich posiadanie łączy się u przestępców ze złamaniem przepisów prawnych. Im podporządkowane są kolejne wartości: witalne (sprężystość ciała, sprawność), estetyczne (elegancja, gustowność, harmonia, ład rzeczy), sprawności i siły fizycznej. Po wyżej wymienionych wartościach pojawiają się wartości prawdy i moralne, wytrzymałości i świętości (religijne i świeckie).

Zaznaczyć tutaj trzeba, że układ wartości charakterystyczne dla obu grup mogą być analizowane jedynie w całości dla danej grupy. Zasadą jest tutaj hierarchiczne podporządkowanie jednych wartości innym. Wartość zajmująca pierwszą pozycję jest wartością, której podporządkowane są pozostałe wartości i ona jest przewodnią wartością w życiu człowieka. Właściwości psychometryczne SWS nie pozwalają na porównywanie poszczególnych pozycji układu hierarchicznego między dwoma grupami.

Tabela 3 Układ wartości według preferencji w grupach mężczyzn

Karani G1	Niekarani G2
Wartości	
Hedonistyczne	Ś. Religijne
Witalne	Prawdy
Estetyczne	Moralne
Sprawności	Święte
Prawdy	Ś. Świeckie
Moralne	Witalne
Wytrzymałości	Estetyczne
Ś. Religijne	Sprawności
Święte	Wytrzymałości
Ś. Świeckie	Hedonistyczne

Hierarchia wartości mężczyzn, które weszły w kolizję z prawem jest jakby odwróceniem hierarchii wartości mężczyzn niekaranych. W grupie kontrolnej naczelną wartością są świętości religijne (Bóg, wiara, zbawienie), następnie wartości prawdy (inteligencja, logiczność, mądrość, wiedza), wartości moralne (dobroć, honor, miłość bliźniego, pokój, prawdomówność), świętości świeckie (kraj, naród, niepodległość, patriotyzm), witalne, estetyczne, wytrzymałości i hedonistyczne.

Faktem wynikającym z badań empirycznych jest to, że przestępcy w życiu codziennym kierują się wartościami, które są po części przyczynami popełniania przez nich czynów przestępczych. Chęć posiadania wszelkich dóbr materialnych, czerpania radości z "łatwego zarabiania" pieniędzy, życie pełne nowych wra-

żeń powodują obniżenie analizy i oceny zachowania, jako złego, niezgodne z przepisami prawa i obowiązującymi normami społecznymi.

W prezentowanych wynikach badań można dopatrzeć się związku pomiędzy posiadaną hierarchią wartości a przyszłymi zachowaniami przestępczymi. Najobszerniejszą i podstawową powinna być jednak wiedza o zdrowym funkcjonowaniu człowieka. Z tej podstawowej wiedzy o funkcjonowaniu człowieka wynikają sposoby opisywania - w terminach teorii uczenia się czy dynamizmów interakcji społecznych - natury i sposobów powstawania zaburzeń przystosowania człowieka w jego interakcji z kontekstem społecznym.

Profilaktyka zachowań przestępczych powinna być skoncentrowana na zapobieganiu występowania zjawiska przestępczości poprzez wskazanie wartości

nadrzędnych w życiu człowieka, akceptacje i miłość ze strony rodziców wobec dzieci, przez stworzenie warunków zapewniających godne życie.

Obowiązkiem psychologów, pedagogów, jest uświadomienie rodzicom obowiązku jaki mają wobec własnych dzieci i łączące się z nim jak pozytywne tak i negatywne następstwa.

Jak pisze Krystyna Neugebauer celem wychowania jest ukształtowanie człowieka wrażliwego, otwartego na wartości szacunku dla życia [10]. Ważne jest aby umieć łączyć miłość z rozumem. Miłość bez rozumu jest bowiem ślepa i ukierunkowana na własne ja [3]. Jan Paweł II zauważa słusznie, że najważniejszym czynnikiem wychowania jest wyrobienie w młodym człowieku, przekonania, że druga osoba jest stroną ważniejszą niż ja. Przekonanie to może być tylko wynikiem integralnego wychowania w miłości [12]. Samo wychowanie w swej istocie oznacza kształtowanie osobowości jednostki. Zwraca się w nim uwagę na rozwój fizyczny, intelektualny, emocjonalny, moralny. Pielęgnowanie i kierowanie tym rozwojem spoczywa przede wszystkim na rodzicach, które powinni wychowywać młode pokolenie do wartości, promować wartości moralne w rozwoju osoby jako te, które najbardziej chronią przed dewiacjami indywidualnymi i społecznymi. Rozwój postaw moralnych i etycznych oraz wartości metafizycznych stanowi o godności człowieka i poziomie jego rozwoju zarazem jest rozwojem ku osobowości wolnej od wszelkich złych zachowań.

References

1. Brzozowski P.: Skala Wartości Schelerowskich - SWS. Warszawa; Wyd. PTP: 1995.
2. Brzozowski P.: Hierarchia wartości Maxa Schellera. Teoria a fakty empiryczne. Przegląd Psychologiczny 1992;35: 329-338.
3. Czachorowski M.: Nowy imperializm. Warszawa; Wyd. IW „ad astra”:1997.
4. Hołyst B. Główne kierunki badań we współczesnej penitencjarystyce. W: Hołyst B. red., Problemy więziennictwa u progu XXI wieku. Warszawa; Wyd. CZSW: 1996.
5. Hołyst B. Przestępczość zorganizowana i jej implikacje. W: Pływaczewski W., Świerczewski J. red., Policja Polska wobec przestępczości zorganizowanej. Warszawa 1996.
6. Hołyst B.: Kryminologia. Warszawa; Wyd. Prawnicze PWN: 2009.
7. Kuderowicz Z.: Scheller personalizm etyczny. W: Baczek B. red., Filozofia i socjologia XX wieku Warszawa; Wiedza Powszechna: 1965.
8. Lombroso C.: Człowiek zbrodniarz w stosunku do antropologii, jurysprudencki i dyscypliny więziennej. Warszawa: Wyd. Prawnicze PWN: 1981.
9. Lombroso C.: Geniusz i obłąkanie. Warszawa: Biblioteka Klasyków Psychologii PWN: 1987.
10. Neugebauer K., Kulturowo obyczajowe uwarunkowania patologii Zachowań seksualnych. W: Zeszyty Dokumentacyjna Fundacji Stowarzyszenia PAX. Z pomocą rodziny: 1993.
11. Urban B.: Zaburzenia w zachowaniu i przestępczości młodzieży. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego: 2000.
12. Wojtyła K.: Miłość i odpowiedzialność. Lublin: RW KUL: 1986.

Correspondence address